

«ХИМЕРНА ПРИГОДА З ДОКТОРОМ ДЖЕКІЛОМ І МІСТЕРОМ ХАЙДОМ» Р.Л. СТВЕНСОНА: СЕМАНТИКА «ДЕМОНІЗАЦІЇ» НЕУСВІДОМЛЕНОГО

М.М. Комісарова, студентка IV курсу групи ФАБ-3-16-4.Од., IV курс, спеціальність «Філологія (мова і література англійська)».

Науковий керівник: Т.А. Динниченко, старший викладач кафедри світової літератури, кандидат філологічних наук.

В статті проаналізовано повість Р.Л. Стівенсона «Химерна пригода доктора Джекіла і містера Хайда» крізь призму топічної моделі людської психіки З. Фрейда. Центральний персонаж – Джекіл/Хайд – проінтерпретований як персоніфікація «Я», «Над-Я» і «Воно». Визначено семантику «демонізації» автором неусвідомленого в образі містера Хайда.

Ключові слова: психоаналіз, персоніфікація, топічна модель структури людської психіки, свідомість, неусвідомлене, демонізація.

The article analyzes R.L. Stevenson's novella "The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde" through the prism of Freud's topical model of the human psyche. The central character - Jekyll/Hyde - is interpreted as the personification of the "Ego", the "Superego" and the "Id". The semantics of "demonization" by the author of the unconscious in the image of Mr. Hyde have been determined.

Keywords: psychoanalysis, personification, topical model of structure of human psyche, consciousness, the unconscious, demonization.

Актуальність та доцільність дослідження. Аналіз повісті Р. Л. Стівенсона «Химерна пригода з доктором Джекілом та містером Хайдом» крізь призму фрейдівської топічної моделі структури людської психіки є новим підходом до інтерпретації її змістових і формальних чинників. Психоаналітичний підхід дозволяє охопити недосліджені аспекти твору, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою статті є інтерпретація центрального персонажа повісті Р. Л. Стівенсона «Химерна пригода з доктором Джекілом та містером Хайдом» як персоніфікації фрейдівських понять «Я», «Над-Я», «Воно» і визначення авторського смислового підтексту «демонізації» неусвідомленого. Досягнення мети здійснюється шляхом виконання таких завдань: 1) окреслення сцієнтистського претексту інтерпретації повісті; 2) аналіз образної персоніфікації структури людської психіки З. Фрейда у творі, 3) визначення семантики «демонізації» «Воно» в образі містера Хайда.

Аналіз останніх публікацій. В нашому дослідженні ми спиралися на праці зарубіжних і вітчизняних літературознавців, філософів, психологів й психоаналітиків: Б. Бевана, О. Вертипорох, А. Гамбургера, Н. Зборовської, К. Лайнхан, Р. Лахманн, В. Лейбіна, В. Набокова, А. Печарського, Я. Потканського, В. Руднева.

Виклад основного матеріалу дослідження. В повісті «Химерна пригода з Доктором Джекілом та містером Хайдом» Р. Л. Стівенсон описує фантастичний експеримент штучного роздвоєння цілісної особистості, яка починає існувати в двох іпостасях: діями першої (доктора Джекіла) керує свідомість, діями другої (містера Хайда) – неконтрольовані інстинкти. Так письменник візуалізує наявність біологічного й культурного в людині і досліджує «темний бік» людини [3, с. 29]. Питання про конфлікт природних людських потягів і законів суспільної моралі набуло особливої гостроти наприкінці ХІХ, і З. Фрейд у своїй психоаналітичній теорії намагався пояснити його сутність, причини і наслідки.

В цю сцієнтичну парадигму часу цілком вписується «Химерна пригода з доктором Джекілом та містером Хайдом» Р. Л. Стівенсона, яка репрезентує авторське осмислення органічного взаємозв'язку свідомого й неусвідомленого в психіці людини. Письменник з певним умислом «демонізує» відокремлені від свідомості і начебто непереборні сексуальні і руйнівні інстинкти людини. В концепції З. Фрейда ці первинні потяги витіснені зі свідомості («Я») культурної

людини суспільними традиціями й правилами («Над-Я») в підсвідомість («Воно») [2, с. 74-75]. Інтерпретація повісті крізь призму фрейдівської топічної моделі структури людської психіки надає можливість по-новому інтерпретувати центральний образ з урахуванням авторського морально-філософського підтексту.

В повісті Стівенсона фрейдівське «Я» персоніфіковане в образі доктора Джекіла – цілком нормальної, добродешної і врівноваженої людини. Проте, його життя отруєне відчуттям власної недосконалості і докорами сумління через неможливість подолати природні потяги, які засуджуються суспільством: *«Many a man would have even blazoned such irregularities as I was guilty of; but from the high views that I had set before me, I regarded and hid them with an almost morbid sense of shame»* [4, р. 93]. (Переклад: «Багато хто тільки пишався б такою розкиданістю вподобань, але я зі своїх висот уважав таке за майже смертельну неславу. Я водночас жив високими прагненнями й сягав глибин занепаду в гріхах» [1, с. 47]).

Вимоги персонажа до себе зумовлені високою самосвідомістю й прагненням досягти певного ідеалу, уявлення про який нав'язує йому суспільство. Ці уявлення про те, яким він має бути, З. Фрейд у своїй психічній моделі позначає терміном «Над-Я». Генрі Джекіл говорить: *«And indeed the worst of my faults was a certain impatient gaiety of disposition, such as has made the happiness of many, but such as I found it hard to reconcile with my imperious desire to carry my head high, and wear a more than commonly grave countenance before the public»* [4, р. 92]. (Переклад: «При цьому найгіршою моєю вадю була певна нетерплячість і легковажність, що допомагала б щасливо жити багатом, але не узгоджувалася з моїм бажанням вивищуватися над іншими і неодмінно зберігати на людях серйозну міну» [1, с. 47]).

Під тиском «Над-Я» доктор Джекіл жадає звільнитися від «гріховних» потягів (фрейдівського «Воно») і створює для цього чудодійну хімічну сполуку. В такий фантастичний спосіб Джекіл («Я») відокремлює своє «Воно»

(Хайда) і певний час обидва існують у своє задоволення, не заважаючи одне одному. Спочатку Хайд не огидний Джекілу, що є імпліцитним вираженням позитивного ставлення автора до природного в людині: *«And yet when I looked upon that ugly idol in the glass, I was conscious of no repugnance, rather of a leap of welcome. This, too, was myself. It seemed natural and human. In my eyes it bore a livelier image of the spirit, it seemed more express and single, than the imperfect and divided countenance I had been hitherto accustomed to call mine. And in so far I was doubtless right. I have observed that when I wore the semblance of Edward Hyde, none could come near to me at first without a visible misgiving of the flesh. This, as I take it, was because all human beings, as we meet them, are commingled out of good and evil: and Edward Hyde, alone in the ranks of mankind, was pure evil»* [4, p. 78].

(Переклад: «Однак, побачивши цю потвору в дзеркалі, я не відчув жодної відрази. Адже це також був я. Відображення здалося мені цілком природним і людським. У моїх очах воно було радше життєвим та цілісним, аніж недосконалим та огидним. Я призвичаївся до самого себе. Пізніше я спостеріг, що, втілюючись у подобизну Едварда Гайда, я викликав у всіх, хто бачив мене вперше, очевидну фізичну відразу. Напевно, так відбувалося через те, що звичайні люди поєднують і добре, і зло; з усього людства єдиний Едвард Гайд складався виключно зі злого» [1, с. 50]).

Але це триває недовго: Хайд – неконтрольоване свідомістю «Воно» – стає все більш небезпечним й агресивним і починає перемагати «Я». це викликає у Джекіла тривогу: *«That part of me which I had the power of projecting, had lately been much exercised and nourished; it had seemed to me of late as though the body of Edward Hyde had grown in stature, as though (when I wore that form) I were conscious of a more generous tide of blood; and I began to spy a danger that, if this were much prolonged, the balance of my nature might be permanently overthrown, the power of voluntary change be forfeited, and the character of Edward Hyde become irrevocably mine»* [4, p. 84]. (Переклад: «Та моя подобизна, в яку я навчився втілюватися, протягом останнього часу помітно загартувалася й зміцніла, навіть тіло Едварда Гайда піросло, і я став боятись, що рівновага

моєї особистості кінець кінцем порушиться, я вже не зможу довільно обирати собі подобизну, і вдача Едварда Гайда остаточно зробиться моєю» [1, с. 53]). Відокремлені природні потяги здаються демонічною силою, але автор дає зрозуміти, що насправді вони такими не є: доктор Джекіл прекрасно справлявся з ними, поки не відокремив їх від свідомості.

Спроба протиприродного розділення людської психіки призводить до краху особистості доктора Джекіла: *«The evil side of my nature, to which I had now transferred the stamping efficacy, was less robust and less developed than the good which I had just deposed. Again, in the course of my life, which had been, after all, nine-tenths a life of effort, virtue, and control, it had been much less exercised and much less exhausted»* [4, р. 77-78]. (Переклад: «Порочна частина мого єства, в яку я втілювався нині, була менш розвинена, аніж та добра, якої я позбувся. Зрештою, моє дотеперішнє життя на дев'ять десятих складалося з праці, добродійності й самообмежень» [1, с. 50]. Отже, психічний апарат людини є органічним сплавом культурної свідомості й природних (до-культурних) потягів.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Застосування топічної моделі структури людської психіки до інтерпретації повісті «Химерна пригода з Доктором Джекілом та містером Хайдом» дозволяє по-новому витлумачити ідею, конфлікт і центральний образ твору. Р. Л. Стівенсон дає в повість метафоричну відповідь на морально-філософські питання свого часу: конфлікт між «Я», «Над-Я» і «Воно» персоніфікований в образі Джекіла/Хайда, а провал експерименту доктора Джекіла доводить безпідставність згубних для особистості намагань штучно модифікувати людину на догаду фальшивим стандартам суспільства.

Психоаналітичний підхід до аналізу художнього тексту відкриває перспективи нової інтерпретації глибинних смислів творів класичної і сучасної літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стівенсон Р.Л. Химерна пригода з доктором Джекілом та містером Гайдом. Переклад з англійської М. Стріхи, 1994. [E-resource]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=240>

2. Фрейд З. Введение в психоанализ: курс лекций. Пер. с нем. П. Тарашук. Киев: Основы, 1998. 709 с.

3. Bevan B. Robert Louis Stevenson. Poet and Teller of Tales. L.: The Rubicon press, 1993. P. 29.

4. Stevenson R. L. The strange case of dr. Jekyll and Mr. Hyde. The works of Robert Louis Stevenson. In 25 vols. Vol. V. L.: Heinemann, 1912.

1. Stivenson R.L. Khymerna pryhoda z doktorom Dzhekilom ta misterom Haidom. Pereklad z anhliiskoi M. Strikhy, 1994. [E-resource]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=240>

2. Freid Z. Vvedenye v psykhoanalyz: kurs lektsyi. Per. s nem. P. Tarashchuk. Kyev: Osnovy, 1998. 709 s.

3. Bevan B. Robert Louis Stevenson. Poet and Teller of Tales. L.: The Rubicon press, 1993. P. 29.

4. Stevenson R. L. The strange case of dr. Jekyll and Mr. Hyde. The works of Robert Louis Stevenson. In 25 vols. Vol. V. L.: Heinemann, 1912.